

SAMTÍNINGUR

1

DROTTINHOLLUSTA

Í AFMÆLISRITI Jóns Helgasonar 1969 (bls. 48–58) er birt grein um einkennilegt hátterni, sem þjónar og vinir þjóðhöfðingja viðhöfðu, þegar höfðingi þeirra féll eða auðsætt var, að hann mundi verða drepinn af óvinum sínum. Oft er þess getið, að þessir vinir höfðingja síns gengu svo langt fram í bardaga, að þeir féllu við höfuð eða fætur hans. Dæmi um þetta eða þessu lík eru nefnd hjá ýmsum fornþjóðum, svo sem Keltum, Indverjum, Grikkjum og Rómverjum, en stundum eru ekki nefnd höfuð eða fætur höfðingjans, heldur slíkt fall manns, að það vitnar um óbilandi hollustu við liðsforingjann. Nánar um atvik að þessu eru tilgreind í fyrrnefndri ritgerð minni.

En sagnir af slíku hátterni eru líka til í frásögnum af Germönnum, bæði í rómverskum ritum og öðrum yngri, germönskum eða skráðum af mönnum af öðrum þjóðum. Þá koma næst frásagnir á ýmsum málum, sem lúta að víkingaöld. Yngstu dæmin, sem ég hafði klófest voru þessi:

Í Bjarkamálum, þýðingu Saxa hins málsþaka (um 1200 eða litlu fyrr), segir frá viðræðu þeirra Bjarka og Hjalta (hér vitnað í þýðingu Jóns Helgasonar):

Hnig ég í hinnta sinn að höfði konungi látnum;
fá þér við fætur hans leg, er fellur þú helsár til jarðar.

.....

Sómir öðlinga sveit að sæfast með þvílíkum hætti
lúta við lofðungs hlið og lykja hann örmum í dauða.

Nú verður vitanlega ekki fullyrt, hvað í öndverðu stóð í kvæðinu, en mjög líkleg er þýðing Jóns Helgasonar.

Í kvæði í Hálfssögu segir, að Hrókur sé fallinn

frækn at fótum
folks oddvita;

en um Innstein segir, að hann muni til jarðar hníga

horskr, at höfði
hers oddvita.

Í færeyskum tilbrigðum af danskvæðinu Ulv van Jærn segir einn af kóngsins mönnum:

‘Eg bar skonk av harra mín,
eg skal á hans brósti liggja.’

Síðan segir í kvæðinu, og talar annar kappi:

‘snúist tú til hilmirs høvur,
snarast eg til fóta.’

Þá segir hinn þriðji hirðmaður:

‘hvíli eg pá mín harras bróst.’

Í Víga-Glúmssögu (23. kap.) segir frá bardaganum á Hrístateigi, að Glúmur hopaði og féll við. Þá lögðust þrælur hans tveir ofan á hann og voru stangaðir spjótum til bana, en Glúmur slapp ómeiddur.

Í Sturlungu segir, að maður hjó í höfuð Sighvati Sturlusyni, en Sighvatur djákn lagðist ofan á nafna sinn og var veginn.

Auðsætt er, að torvelt er að tímasetja þessi dæmi, nema hið síðasta; hin gætu verið frá víkingaöld eða yngri. Væri því vinningur að hafa fleiri dæmi einmitt frá þeim öldum.

Síðan Afmælisrit Jóns kom út, hef ég veitt athygli tveimur dæmum einmitt frá þeim tíma, þegar fátt er um örugg vitni, og sýna þau, að um háttarni það, sem hér var til umræðu, var mönnum fullkunnugt á þessum tíma, og í ýmsum myndum.

1) Í Grágás (Ia 190–91) segir: ‘Ef þræll hleypr undir vápn manna fyrir dróttin sinn, ok varðar skóggang þá víg hans, ef hann fær bana af.’

2) Hitt dæmið er í frásögn Knytlingasögu af drápi Knúts Danakonungs Magnússonar og undankomu Valdimars konungs. Þar segir svo: ‘Sveins menn þustu þá inn hverr at öðrum, ok allir alvápnaðir; þeir brugðu þegar sverðunum. En er Valdimarr konungr sá þat, hljóp hann upp ok vafði skikkjunni um hönd sér, er hann hafði yfir sér, því at þeir váru vápnlausir inni, því at engi vissi ófriðar ván. Valdimarr konungr hljóp upp ok fram á gólfitt fyrst allra manna sinna; hann stiklaði svá hart upp á Þétleif, at þeir fellu báðir útar fyrir dyrnar. Þá

hjó Tóli Hemingsson til Valdimars konungs, ok kom þat högg á lærit, ok var þat svøðusár ok ekki hættligt; hann varð ok sárr á þumalfringri. *Ok er menn Valdimars konungs sá, at hann var fallinn, þá loğðuz þeir á hann ofan ok váru þar saxaðir, en Valdimarr konungr komz við þetta undan.* Þá komz Þétleifr á fœtr ok hjó þegar ofugri hendi til Knúts konungs, ok varð þat högg svá mikít, at hann klauf allt höfuðit til háls, ok var þat hans banasár.' (Sögur Danakonunga, útg. Carl af Petersens och Emil Olson, Kh. 1919–25, bls. 253–54.) Í þessum kafla Knytlingasögu eru margar frásagnir líkar því sem Saxi hinn málspaki segir í Danasögu sinni, en það atvik, sem skáletrað er hér á undan, kemur þar ekki fyrir. Sama er að segja um frásögn Helmolts prests af drápi Knúts Danakonungs í Slavakroníku hans; margt er þar líkt og í bók Saxa og í Knytlingasögu, en þessa atviks er ekki getið þar.

Hér skal því aðeins bætt við, að gríski sagnaritarinn Heródót getur þess, að meðal Skýþa fylgi þjónustufólk húsbændum sínum í dauðann (dönsk þýðing eftir Karl Hude, II 149).

E.Ó.S.

2

HEITI Í SÖLUM HELJAR

Egyptar hinir fornu létu sér mjög annt um líðan manna í öðru lífi og bjuggu deyjandi menn sem allra bezt undir allt, sem fyrir þá kynni að koma í dánarheimum, enda trúðu þeir því, að þar væri illu að mæta, ef menn hefðu illa til gert. Egypzkir prestar skráðu á sefpappír langa þulu, þar sem hinn dáni lýsti yfir, að hann hefði ekki drýgt illan verknáð, sem upp er talinn í þulunni, eitt atriði eftir annað. (Sjá Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament, ed. J. B. Pritchard, Princeton 1966, bls. 34–36.) Hvert orð þessa skriftamáls hins dána er vegið, bókstaflega að skilja, og eru til myndir af voginni, sem dómamar dánarheims höfðu til þessa verks. Þegar lokið er þessu skriftamáli og hafi hinn dáni verið dæmdur sýkn af dómendum sínum, á hann að nefna öll goð eða máttarvöld, sem ráða fyrir helheimum jafnskjótt og hann hittir þau þar, og má honum hvergi fipast. En auk þess verður hann spurður af verum honum ókunnum um goðfræðileg efni, hann verður og að nefna dyr þær, sem hann gengur um, svo og einstaka parta dyranna; gólfín hleyppa honum ekki áfram nema hann nefni töfrafull nöfn á fótum sínum. (Sjá Pritchard 36, nmgr. 38.) Þá kemur hann